

7 KYLMÄPERÄ

Valjastamaton Kiiminkijoki

Kiiminkijoki saa alkunsa Kivarinjärvestä Puolangalta. Joki sivu-uomineen virtaa Utajärven, Pudasjärven sekä Ouluun kuuluvien Ylikiimingin, Kiimingin ja Haukiputaan alueilla, kunnes se laskee täällä Perämereen. Pääuoman pituus on noin 150 kilometriä.

Vesistöalue on suojeltu koskiensuojelulla. Kiiminkijoki kuuluu Project Aqua -ohjelmaan, jonka tavoitteena on säilyttää vesistöt jatkuvan tieteellisen tutkimustyön kohteina. Lisäksi joki on sisällytetty kansainvälisen harvinaisuutensa vuoksi Natura 2000 -ohjelmaan ("Fennoskandian luonnontilaiset jokireitit"). Erityissuojelun tarkoituksena on pitää joki rakentamattomana sekä tutkimukseen ja virkistyskäyttöön soveltuvana. Joen pitäisi olla myös sopiva vaelluskaloille ja ravuille.

Kiiminkijoen ja sen sivujokien vesi on humuspitoista, tummaa ja ravinteikasta. Varsinkin metsien ja soiden ojitus tuo jokeen kiintoainesta ja humusta. Turvetuotantoalueiden vaikutukset vesistöön kestävät pitkään ja korostuvat tulva-aikoina ja sadekesinä. Hienorakeisin aines kulkeutuu jokisuulle saakka ja muodostaa laajenevia matalikkoja virtauksen hidastuessa.

Jokisuun madaltuminen ja rehevöityminen näkyy selkeimmin ruohikoden ja pusikoiden leviämisessä. Leveösmankkäämin ilmaantuminen on ollut selkein rehevöitymisen merkki Kiiminkijoen suistossa viime vuosina. Jokiväylän ruoppauksen tarve lisääntyy. Kiintoaines uhkaa liettymisellä pohjaeläinten elinoloja ja kalojen kutualueita.

Pohjanmaan joet ne verkkaan virtailee
ihmiset kuin varjot niitä silloilta tarkkailee
pohjanmaan veet ne mereen pakenee
muistojen mullat jokiin törmiltä murenee

minä olen kuin yksi joki pohjanmaan
joka hiljaa virtaa eikä pääse koskaan uomastaan
suot ne itkee mulle mustaa humustaan
kun ei pääse ne merta milloinkaan katsomaan
katsomaan merta ja mereen sukeltamaan

Ote Jukka Takalon sanoittamasta kappaleesta Pohjanmaan joet
(Aknestikin albumilla Säätiödotuksia merenkulkijoille, 1996).

Kylmäperä

Lehtomaisessa Kylmäperässä on vielä jäljellä kurtinhautalaisten savenottokuoppia. Savea käytettiin muuraustöissä. Pienessä lahdenpohjukassa oli hiekkaranta, suosittu uimapaikka. Sieltä oli hyvä näkymä jokisuulle, jossa alkukesästä oli jopa kymmenittäin onkijoiden veneitä. Vesiliikenne oli ennen muutenkin vilkasta. Ensimmäiset laivat tulivat toukokuussa, ja Santaholman hinaajat aloittivat joella uurastuksensa. Pöllipyräitä kiskottiin Jokirannan sahalle, josta puutavara palasi proomuissa redille laivoihin lastattavaksi. Santaholman proomut olivat veneen mallisia, Rauma-Repolan tasakeulaisia ja laatikkomaisia.

Kiiminkijoella 1800-luvun lopulla alkanut uitto oli runsainta vuosina 1937 ja 1944. Viimeinen uittovuosi oli 1958. Erottelu, "sortteeri", tarjosi työpaikkoja varsinkin nuorille. Vanhempi polvi työskenteli lähinnä Rauma-Repolassa (entinen Raahe-yhtiö) tai satamassa. Vilkasliikenteisen Martinniemen redin lisäksi paikkakunnan väkeä oli työssä myös Iin Röytän ja Halosenlahden lastauspaikoilla, joilla kävi muutamia kymmeniä laivoja kesässä.

Moni Martinniemen poika ja tyttö lähti merille. Jotkut seilasivat vain reissun tai pari, mutta monet löysivät mereltä itselleen ammatin. Palkan lisäksi työ tarjosi säännöllisen ruoan, asunnon ja mahdollisuuden nähdä maailmaa aikana, jolloin useimmille ainoa ulkomaan matka oli Haaparannassa käynti. Seilauksen jälkeen jotkut martinniemeläiset ovat asettuneet eläkeläisiksi ulkomaille aina Australiaa myöten.

Tiedättekö muuten, mitä on merimiehen tupakki? Se on aaltojen rantaan heittämää ryönää, lähinnä kaislaa ja ruokoa, jota tuuli ja aurinko ovat kuivattaneet. Kurtinhardan poikien suussa merimiehen tupakki kulki myös rantasätkän nimellä.